

Kompetansesenter rus – region vest Bergen er ett av syv regionale kompetansesentra innen rusfeltet i Norge, med regionalt ansvar for Hordaland og Sogn og Fjordane. Arbeidsområder er innen forebygging, tidlig intervensjon og styrking av kompetanse i arbeid med rusmiddelavhengige. Kompetansesenteret bistår med råd og veiledning, kurs/konferanser, seminar, erfaringsutveksling og prosjektutvikling.

Stiftelsen Bergensklinikkene er en uavhengig, livssynsnøytral ideell non-profit og selveiende stiftelse for «mestring av rusproblemer, helse, livsstil og avhengighet» gjennom behandling, forebygging, forskning og undervisning.

Heftets tittel:
Hjem-skole
Lagspill og dragkamp
Sonja Mellingen

ISBN 978-82-8224-022-2
© Stiftelsen Bergensklinikkene

Rapporten kan bestilles hos:

Kompetansesenter rus – region vest Bergen
Stiftelsen Bergensklinikkene
Vestre Torggate 11, 5015 Bergen.
Tlf 55 90 86 00
Område: Hordaland, Sogn og Fjordane.
Hjemmeside: www.bergensklinikkene.no
Spisskompetanse: «Kjønn og rus» og «Foreldrerollen i rusforebyggende arbeid»
Helsedirektoratet er oppdragsgiver for kompetansesenterets virksomhet.

Layout: Camilla Holcroft

Hjem – skole

Lagspill og dragkamp

Sonja Mellingen

FORORD

Kompetansesenteret region vest Bergen ved Stiftelsen Bergensklinikkene får årlige oppdrag fra Helsedirektoratet, og i 2006 ble kompetansesenteret tildelt midler for å styrke arbeidet innen tidlig intervensjon. Ett av prosjektene har omhandlet å fremskaffe kunnskap om samhandling mellom skole og hjem.

Skolen og foresatte er viktige samarbeidspartnere der de hver for seg og sammen representerer viktige arenaer i barn og unges liv. Kompetansesenteret skal bidra til å utvikle kompetanse med innsatser som kan bidra til å forebygge utvikling av risikoatferd blant barn og unge. Skal en nå frem med tiltak som skal styrke og beskytte mot risikoatferd, må det foregå der barn og unge ferdes, eller gjennom tiltak som når miljøer og arenaer som påvirker deres oppvekstvilkår. Skolen er en slik arena, og samarbeidet mellom hjem og skole er en viktig faktor i utdanningsløpet. Vi har kunnskap om at foreldres deltakelse i skolen beskytter mot utvikling av risikoatferd, men på hvilken måte er mer usikkert. Skolene antyder at foreldres deltakelse ser ut til å avta med barnas økte alder.

Kompetansesenteret har gjennomført en undersøkelse om nevnte tema, og rapporten fra undersøkelsen ble publisert i 2008. Denne rapporten finnes i to utgaver. En trykket versjon med vekt på resultatene, samt en utvidet versjon som også inneholder en nærmere gjennomgang av bakgrunnen for prosjektet, samt oversikt over utvalget og deltakelse. Begge kan lastes ned fra Stiftelsen Bergensklikkenes hjemmesider: www.bergensklinikkene.no.

I tiden etter undersøkelsen ble gjennomført, har vi arbeidet med å implementere funnene på ulike nivåer, og gjennom ulike typer av samspill med skolen og dens samarbeidspartnere. Dette har vært et berikende og inspirerende arbeid, som nå leder prosjektet frem til neste fase. Foreliggende rapport er en gjennomgang av prosessen i prosjektet etter at undersøkelsen ble gjennomført, og frem til i dag. I avslutningen av rapporten, skisseres de videre planene for arbeidet, og Stiftelsen Bergensklinikkene ser frem til nye år med utviklingsarbeid i samspillet mellom hjem og skole.

Bergen, mai 2010
Kompetansesenteret region vest Bergen

Vibeke Johannessen
PROSJEKTSJEF

SAMARBEID MELLOM HJEM OG SKOLE – PROSESSEN I PROSJEKTET

Selve undersøkelsen som har dannet grunnlaget for arbeidet som er gjort, ble gjennomført i 2007, og resultatene ble publisert i en rapport, "Lagspill og dragkamp – en studie av samarbeidet mellom hjem og skole", våren 2008. Her finner man en grundig beskrivelse av spørsmålene og svarene fra deltakerne. Rapporten kan lastes ned på www.bergensklinikkene.no

I den foreliggende rapporten gjør vi nå opp status for arbeidet som er gjort i prosjektet. Rapporten inneholder en beskrivelse av målsettingen for prosjektet, undersøkelsen som ble gjennomført, samt hvordan en på ulike nivåer har arbeidet med å implementere funnene fra undersøkelsen. I avslutningen av dette oppsummeres også noen betraktninger omkring prosjektet.

Tittelen fra den opprinnelige rapporten har fulgt prosjektet i etterkant, men når vi nå oppsummerer, finnes egentlig få holdepunkt for den intensiteten i samspillet, som tittelen anslår. Det mest fremtredende er kanskje både mangel på dragkamp, men mer forbausende kanskje, også mangel på samspill og dialog. Utenfra ser det mest av alt ut som en informerer hverandre. Denne observasjonen har betydning for innholdet i prosjektet i det videre arbeidet. Som profesjonell aktør i relasjonen, er det skolen som i størst grad må ta ansvar for å gjøre endringer.

Avslutningsvis i rapporten skisseres en plan for arbeidet videre. Tiltakene er skissert med det formål å tilrettelegge for, og å stimulere skolen og dens samarbeidspartnere til å endre praksis. I tillegg skisseres en plan for å aktivere et samspill og en dialog med foreldre med ulike forutsetninger for å fylle rollen som tilstedeværende omsorgspersoner.

LAGSPILL OG DRAGKAMP 1:

Prosjektet hadde tre målsettinger med arbeidet som skulle gjøres:

- 1) å få kunnskap om forhold omkring samarbeidet mellom hjem og skole
- 2) å la kunnskapen danne grunnlag for tiltak som kunne styrke praksisen
- 3) å bedre samarbeidet mellom hjem og skole.

Med denne bakgrunn, ble det derfor gjennomført en omfattende undersøkelse på eksisterende praksis.

Undersøkelsen bestod av et utvalg på 46 skoler i Hordaland og Sogn og Fjordane. Utvalget ble gjort ved hjelp av loddtrekning. Deltakerne fylte ut spørreskjema, og utvalget bestod av både foresatte og kontaktlærere. Fokus i spørreskjemaundersøkelsen var erfaringer knyttet til kontakt mellom hjem og skole. I tillegg ble 6 foreldre av voksne rusmiddelavhengige, intervjuet med fokus på erfaringer fra kontakten med skolen, under det nå voksne barnets oppvekst. Disse var rekruttert gjennom det kliniske tilbudet til foreldre av voksne rusmiddelavhengige ved Stiftelsen Bergensklinikkene. Datainnsamlingen ble foretatt i løpet av våren/sommeren 2007.

Prosjektet, og deler av resultatene ble først offentliggjort på konferansen "Barn i faresonen", i regi av Kompetansesenteret Bergensklinikkene og RBUP-Bergen, i Bergen 30.oktober 2008. Det ble også presentert på Rusfaglig Forum i Sogn og Fjordane, 17. april 2008. Her ble deltakerne invitert inn til å melde interesse for videre samarbeid omkring temaet.

Rapporten ble utgitt i mai 2008. Et utvalg av resultatene fra undersøkelsen ble offentliggjort gjennom en pressemelding, samt ved at rapporten ble sendt til ulike samarbeidspartnere.

Prosjektet var i forkant av undersøkelsen gjort kjent gjennom en kronikk i Bergens Tidende, og i forbindelse med skolestart i 2008 ble resultatene også formidlet i en kronikk i Bergens Tidende.

IMPLEMENTERINGSARBEID

Implementering i denne sammenheng er ment å bidra til å øke kunnskap, for i neste omgang bidra til å styrke praksis, fornye praksis, eller å endre praksis. Det har vært et gjennomgående fokus for prosjektet at deltakerne fra undersøkelsen selv har fått anledning til å gi tilbakemelding på funnene fra undersøkelsen, og at disse tilbakemeldingene skulle medvirke til å danne grunnlaget for den videre utformingen av tiltak. I arbeidet med å implementere funnene fra undersøkelsen til relevante instanser i vår region, var det særlig tre forhold vi vektla:

- **Å gjøre funnene kjent:**

Fagavdeling skole og barnehage – Bergen Kommune ble kontaktet. Prosjektleder ble invitert inn på et fagmøte med oppvekstsjefene i Bergen Kommune, og orienterte disse om undersøkelsen og resultatene.

I etterkant av denne orienteringen, ble prosjektleder kontaktet av de bydelsvise Oppvekstsjefene, og i tur og orden invitert inn på alle rektormøtene for alle barne- og ungdomsskolene i alle bydelene i Bergen Kommune.

- **Rådslag:**

Rådslagene fungerte som en arena for dialog mellom deltakerne i undersøkelsen og sentrale aktører og fagfolk i forståelsen av samarbeidet mellom hjem og skole. Det ble arrangert 3 slike rådslag med både lokale og regionale deltakere.

I avslutningen av rådslagsarbeidet, ble deltakerne invitert inn til å utarbeide forslag til tiltak for hjem-skole-samarbeid. Disse tiltakene skulle være direkte knyttet til funn eller erfaringer fra undersøkelsen.

- **Referansegruppe:**

Som ledd i en "lokal eid" forståelse av dataene, ble det også dannet en referansegruppe knyttet til prosjektet. Gruppen var sammensatt av sentrale personer fra enkelte skoler samt viktige samarbeidspartnere til skolen. Referansegruppen ble drevet som en arena hvor prosjektgruppen fikk "spille ball" med erfarne fagfolk som hadde direkte kjennskap til skolehverdagen, og premissene for å arbeide med foreldre-samarbeid i skolen. Hensikten var å få bearbeidet funnene fra undersøkelsen, slik at utformingen av videre tiltak skulle være best mulig egnet for skolen, og i så stor grad som mulig "renset" for unødige feilkilder.

Implementeringsarbeidet ble drevet ut fra kunnskap om at funn fra undersøkelsen måtte bearbeides på ulike nivå for å være relevant for den virkeligheten den skulle anvendes i. Videre ble ulike aktører trukket inn i det videre forståelsesarbeidet. Som ledd i det praksisnære implementeringsarbeidet ble noen skoler/aktører fra rådslagene valgt ut til å prøve ut noen prosjekter som ble utarbeidet under samarbeid og veiledning fra Kompetansesenteret. Det ble valgt ut fire skoler/aktører som fikk prøve ut disse planene.

PRAKSISNÆRT IMPLEMENTERINGARBEID

De fire aktørene/skolene fikk et tilskudd på inntil kr 20 000,- til gjennomføringen av planlagte prosjekter. Intensjonen med prosjektene var å styrke samhandling mellom hjem og skole. Samarbeidet med skolene var da basert på kunnskap fra spørreundersøkelsen, og hvor en konkretiserte hva som var viktig å styrke ved den enkelte skole i arbeidet utfra prosjektets målsettinger. Gjennomføringsfasen ble satt til 2009, og prosjektene ble oppsummert i et erfaringsseminar 11. mars 2010. Her presenterte de ulike prosjektørene de ulike fasene i prosjektet, og erfaringene knyttet til planleggingen og gjennomføringen av arbeidet.

Gimle skole

Bakgrunnsinformasjon:

Gimle skole er en ungdomsskole i Bergen kommune med 529 elever fordelt på 8., 9. og 10. trinn. Skolen ligger i den bydelen i Bergen hvor det er størst andel kommunale leiligheter, samtidig som bydelen også har familier med økonomiske rammer langt over gjennomsnittet. Gimle skole har en stor andel av elever med minoritetsbakgrunn, ca. 70-75 elever fordelt på tre trinn. Det er mellom 27-30 ulike språk ved skolen, og ca. 40 elever mottar GNOP (Grunnleggende norskopplæring) undervisning.

Erfaring fra prosjektet

Skolen beskrev at de hadde erfaring med at det kunne være vanskelig å komme i kontakt med foresatte

av elever med minoritetsspråklig bakgrunn, og særlig mødre. Skolens sammensetning gjorde at det var mange utfordringer knyttet til store kontraster i elevenes bakgrunn. Hensikten med tiltakene det var søkt om midler til, var: "behovet for å gjøre skolen til en positiv arena både for elever og foreldre". Planen for bruken av midler var knyttet til to tiltak:

- 1) Mødrekafe for minoritetsspråklige elever
- 2) Datakafe

Minoritetsforeldre ble beskrevet erfaringsmessig ofte å ha svake datakunnskaper, samtidig som at mer og mer av informasjonen fra skolen nå ble presentert på *It's learning*. Ønsket for tiltaket var knyttet til at møtene/ferdighetsopplæringen kunne bedre samarbeidet, øke foreldreinnvolveringen og bedre tilhørigheten til skolen for foreldre og elever.

Skolen erfarte at det var praktiske utfordringer knyttet til gjennomføringen av planen, da kjøkkenet ved skolen ble satt under rehabilitering. Denne "ekstra" tiden, tilførte samtidig ny og viktig kunnskap og kompetanse til gjennomføringen av prosjektet. De praktiske utfordringene gjorde at en tenkte nytt i forhold til det opprinnelige prosjektet, og det ble utarbeidet en ny oversikt over ulike temakvelder en ønsket å invitere foreldrene inn til:

- TEMA 1: Kunnskap om det norske skolesystemet
- TEMA 2: Avklare forventninger knyttet til foreldresamarbeid med skolen, og informere om ulike tilbud skolen har.
- TEMA 3: *It's learning* – kurs – begge kjønn
- TEMA 4: Politi og barnevern i Norge – hvem er de? Hva gjør de?

For å kunne imøtekomme foreldre/foresatte med svake norskkunnskaper, planlagte en deltakelse av tolker, samt at invitasjonene skulle gå ut på en rekke språk. Dette var særlig med tanke på mødre, som en anså som viktige nøkkelpersoner for barna i forhold til skolen. Også tematisk, og særlig i forhold til de to første temaene, hadde en fokus på kvinnene/mødre.

Fremdeles ble det beskrevet at planene ble justert, for å sikre en så vellykket gjennomføring som mulig. Etter tilbakemeldinger fra andre med erfaringer rundt lignende tiltak, hadde en nå begynt å se på mulighetene for å tilby tilsyn til yngre søsken av elevene ved skolen, på de aktuelle kveldene. Et slikt tilbud kunne være viktig for at mødre med større barneflokker skulle ha muligheten for å stille. En ville også kontakte Kirkens Bymisjon i Bergen som hadde mye erfaringer med arbeid med minoritetsfamilier, og se hvilke nyttige tips til gjennomføringen et slikt samarbeid kunne gi.

Med bakgrunn i de praktiske utfordringene, arbeider en med å komme i gang med gjennomføringsfasen av prosjektet, høsten 2010.

Kronstad skole

Bakgrunnsinformasjon:

Kronstad skole er en av de mindre barneskolene i Bergen kommune. Den ligger sentralt i byen, og er en av de barneskolene som rekrutterer elever til Gimle ungdomsskole (se foregående presentasjon). Dette innebærer at noen av de utfordringene Gimle skole har, med hensyn til sammensetningen i elev- og

foreldrebakgrunn, er noen av de samme for Kronstad skole, om enn i mindre skala. Skolen har ca 160 elever fordelt på 1.-7. trinn. Det er 22 elever med minoritetsbakgrunn, og ca. 8 ulike språk ved skolen.

Erfaring fra prosjektet:

Skolen hadde en målsetting i prosjektet om å øke trivselen ved skolen. En beskrev utfordringer knyttet til at barn hørte til i flere familier (på grunn av samlivsbrudd) og at familier og bakgrunn kunne være utfordrende ulikt for ulike barn på skolen. Det var gjort noen erfaringer med noe knuffing/bråk/uro på skolen, som en tenkte hadde sin rot i familieforskjeller, samt forskjeller mellom lærere mht regler på skolen. En ønsket derfor å jobbe systematisk og grundig med trivsel og "venneregler" ved skolen. I dette arbeidet var en opptatt av å få med alle grupper på skolen. Elever, personale og foreldre, skulle ha en viktig rolle i arbeidet og delta i prosjektet på ulike vis. Noe av hensikten var og å hjelpe foreldre til å få til et godt samarbeid både med skolen og barna, i det en karakteriserte som "fredstid", altså årene før ungdomsopprøret satte inn. Stimuleringsmidlene var et viktig bidrag for å gjøre dette litt mer omfattende enn en ellers ville hatt muligheten til.

Med utgangspunkt i å ønske alle gruppene i skolen involvert, hadde prosjektet ulike gjennomføringsfaser i de ulike gruppene, samt noen felles arenaer.

Foreldreinvolvering:

Foreldrenes medvirkning i prosjektet stod sentralt, og en samarbeidet derfor i forkant med FAU. En ønsket et felles foreldremøte med hele skolen samt de ansatte. Dette så en som en utfordring, da en tidligere hadde gjort seg noen negative erfaringer knyttet til oppmøte. Det ble derfor igangsatt et grundig arbeid, for å rekruttere flest mulige foreldre til møtet. Dette arbeidet ble gjort i samarbeid med aktører utenfor skolen, og skolens Mobbekomite.

Forarbeidet førte til flere tiltak:

- Det ble tilbudt "barnevakt" for søsken til barna, på det aktuelle foreldremøtet.
- En laget et alderstrinn-delt filmtilbud på skolen, parallelt med foreldremøtet.
- En passet på noen "teasers" for å få foreldrene til å komme (erfaringsmessig visste en at foreldre møtte når det var underholdning fra elevene) – det var fremføring (urpremiære) av Kronstad skolesangen og årets Idolvinner ved skolen.

Personalinvolvering:

Med mål om økt trivsel i skolen, anså en regelverk/ordensregler/vennskapsloven som sentral i arbeidet, og særlig personalets oppfatning og håndheving ovenfor elevene. En jobbet derfor en planleggingsdag med å diskutere seg frem til en felles forståelse av reglene på skolen, hvilke som var "aktive", og hvilke som var overflødige. Personalet var også med på det felles foreldremøtet ved skolen.

Elevinvolvering:

Alle elevene, med søsken, var invitert med på foreldremøtet ved skolen. Familiene fikk dermed en felles tid sammen på skolen. Trivselsarbeidet ble forsøkt operasjonalisert med såkalte "høflighetsuker" og "hilseluker". Her var hensikten å øve opp elevenes sosiale ferdigheter, og å sette disse ferdighetene inn i forståelige sammenhenger, og forklare elevene hvorfor de var viktige.

For- og etterarbeid av prosjektet:

Det var gjennomført en trivselsundersøkelse ved skolen i september (før disse tiltakene ble iverksatt), og denne hadde gitt resultater en var lite fornøyd med. En gjennomførte en ny slik undersøkelse i mai, etter tiltakene. Her så man at resultatene var bedret, men fremdeles tenkte en at arbeidet med trivsel ved skolen, måtte fortsette. En planlagte derfor nye lignende tiltak i det videre trivselsarbeidet ved skolen.

Rothaugen skole:

Bakgrunnsinformasjon:

Rothaugen skole er en ungdomsskole som ligger sentralt i Bergen Kommune. Den har 532 elever fordelt på 8., 9. og 10. trinn, hvorav 58 er registrert som minoritetsspråklige. Det er 30 elever ved skolen som får GNOP (grunnleggende opplæring i norsk). Totalt er det 29 ulike språk ved skolen.

Skolen har hatt samarbeid med Kompetansesenteret på ulike områder, over mange år. I dette samarbeidet har det særlig vært fokus på rusforebyggende tiltak ved skolen. Det har over en lang periode vært et systematisk fokus på temaet med elevene, og arbeidet har også vært et samarbeidsprosjekt mellom foreldre, skolehelsetjenesten og skolen.

Erfaring fra prosjektet:

Skolen ønsket støtte til arbeidet med en informasjonsbrosjyre. Denne brosjyren var en videreføring av samtaler-om-rus-arbeidet fra 2004. Brosjyren skulle inneholde fakta-informasjon om rusmidler som hasj og alkohol, og samtidig være et grunnlagsdokument for samtale og diskusjon omkring temaet, mellom foreldre og elev. Brosjyren skulle distribueres pr. post til alle huster med elever ved skolen. Skolen ønsket også støtte til å kunne leie inn en foredragsholder med bred erfaring innenfor rusarbeid og forebygging. Foredragsholderen skulle snakke med to og to klasser på 8. og 9. trinn, samt samle hele 10. trinn til en felles samtale med samme formål. Parallelt med dette ville skolen også jobbe med rus på trinnene i ulike fag.

I forkant av prosjektet var det et grundig samarbeid mellom FAU, skolen og skolehelsetjensten. Søknaden var utarbeidet med bakgrunn i dette samarbeidet. Prosjektet hadde flere ulike tiltak:

- Det ble arrangert temakvelder om rus på 8. trinn – der en hadde en felles innledning til alle foreldre, før en siden gikk til sine respektive klasser og diskuterte noen spørsmål/case sammen. Tiltaket inngikk i skolens handlingsplan for rus.
- Det ble utarbeidet en brosjyre med fakta om rus. Brosjyren var kvalitetssikret med hensyn til det faglige innholdet, og elevene bidro med den visuelle utformingen av brosjyren. Brosjyren inneholdt også informasjon om nyttige telefon-nummer – knyttet både til tiltak rundt rus, helse, oppsøkende arbeid, samt webadresser til nettsteder med nyttig informasjon om rus og om forebyggingsarbeid.
- En innhentet en ressursperson til å holde foredrag for elevene. I forkant av disse foredragene hadde vedkommende møte med personalet, og i samarbeid med dem ble det jobbet frem et opplegg for elevene. Foredragsholder fikk god kontakt med elevene, og klarte å engasjere dem.

Prosjektets "etterspill":

I ettertid er det besluttet at brosjyren skal trykkes opp og gis ut til alle elever på ungdomstrinnet i Bergen kommune.

V13 - Kirkens Bymisjon:

Bakgrunnsinformasjon:

V13 er Kirkens Bymisjons ungdomstiltak i Bergen. De tilbyr en rekke "tjenester" både til Bergen Kommune, men og til "friflytende" ungdom i Bergen sentrum på ettermiddags- og kveldstid. En oversikt over tiltakene til V13:

- *Åpen helg* – rusfritt ungdomstilbud/diskotek i helgene ca. 20 ungdommer innom pr. kveld. Svært mange minoritetsgutter mellom 15-18 år, som oppholder seg i sentrum på ettermiddag/kveldstid og som har et dårlig forhold til skolen. Ungdommene bor i alle bydeler rundt sentrum.
- *AKS – Aktivitetsgruppe* – ettermiddagstilbud på V13 med ulike typer av aktiviteter. Oppsøkes ofte av ungdom pga av aktivitetene, men det viser seg gjerne at det er kontakten med trygge voksne som etter hvert er hovedattraksjonen.
- *Brobyggertiltak* – familieterapeut på Ytrebygda skole en dag i uken. Hensikten er å bygge bro mellom skole – foreldre og ungdom, og å være et nøytralt bindeledd mellom disse.
- *Drop Stop* – oppfølging av elever som står i fare for å falle ut av ungdomsskolen eller videregående opplæring
- *Alternativ skole* – tilbud til skoletrøtte elever. Tilbudet kjøpes av skolene for å gi et tilbud til elever som ellers har vansker med å følge opp den vanlige skolen.
- *Individuell oppfølging* via barnevernstjenesten

Erfaring fra prosjektet:

I prosjektet valgte en å styrke tilbudet ved å ha samtaler med foreldre av ungdom som benytter seg av Åpen helg tilbudet. Ungdommene ble kartlagt gjennom en "bli kjent" samtale, og i etterkant sendte en brev til foreldrene med informasjon om at barna deres brukte tilbudet. En tilbudte så foreldrene en samtale. Ungdommene som fikk dette tilbudet, viste seg ofte å ha foreldre som hadde liten eller ingen kontakt med skolen. Foreldrene snakket ofte dårlig norsk. V13 så sin funksjon som en viktig støttespiller og veileder inn til disse foreldrene, for å hjelpe dem til å forstå hva som foregikk på/i skolen.

Av 50 "bli kjent" samtaler V13 gjennomførte i 2009, hadde de aller fleste av ungdommene på en eller annen måte vært innom ulike typer av hjelpetiltak, slik som PPT. V13 sine tiltak hadde som hovedhensikt å prøve å være "tidlig ute" i forhold til å fange opp ungdommene. En jobbet med å hjelpe elevene til å velge "riktig" etter ungdomsskolen, for å unngå store og nye nederlag. Mange av ungdommene var svært urealistiske med hensyn til sine forventninger omkring seg selv, og hvordan videregående skulle bli. De så ofte på det som mulighetene til "blanke ark", uten å være realistiske mht til tidligere skoleerfaringer. Det ble beskrevet som om alt det som hadde vært vanskelig på ungdomsskolen skulle endre seg bare de kom inn på videregående.

Hvem benyttet seg av "Skolegruppe" og "Drop-stop" tilbudet til V13?

- Skolegruppene til V13 ble mest brukt av norske ungdommer.
- Ungdommene i Drop Stop tilbudet var ofte ungdommer med større sosiale vansker. De isolerte seg, og hadde problemer med å delta i fellesskapet i skolen.

OPPSUMMERING AV LAGSPILL OG DRAGKAMP 1 – NOEN BETRAKTNINGER

Med bakgrunn i undersøkelsen som ble gjennomført våren 2007, er implementeringsarbeidet av funnene gjennomført på fire ulike nivåer.

- 1) resultatene er formidlet til alle skoleledere ved alle barne- og ungdomsskoler i Bergen kommune.
- 2) resultatene er foredlet i rådslag. I dialog mellom deltakerne i undersøkelsen, prosjektledelsen samt samarbeidspartnere til skolen, har vi vurdert funnene og forsøkt å gjøre dem forståelige for skolehverdagen de er hentet fra.
- 3) resultatene er "filtret" gjennom en referansegruppe sammensatt av sentrale personer fra skolen, skolens samarbeidspartnere og prosjektgruppen.
- 4) praksisnær bruk av funnene i prosjekter er utarbeidet i samspillet mellom resultatene fra undersøkelsen, samt den virkelighet fire ulike skoler/aktører har kjent som sin utfordring.

Hva har hensikten med arbeidet vært?

- 1) å få kunnskap om forhold omkring samarbeidet mellom hjem og skole
- 2) å la kunnskapen danne grunnlag for tiltak som kunne styrke praksisen
- 3) å bedre samarbeidet mellom hjem og skole

Hva har arbeidet i prosjektet til nå avdekket?

I utgangspunktet forstod vi samspillet mellom hjem og skole, som en arena der det både kunne være samarbeid – lagspill – og uenighet – dragkamp. Ut fra bearbeidingen av resultatene fra undersøkelsen, samt erfaringene som er gjort i etterkant, er det lite som tyder på at det er "lagspill og dragkamp". Samarbeidet, i den grad det er det i ordets egentlige forstand, er lite preget av at en avdekker noe sammen, eller prøver å forstå noe i fellesskap. Det er også lite "dragkamp" om virkelighetsbeskrivelsen. Relasjonen mellom hjem og skole ser ut til være mer preget av at en informerer hverandre. Dette gjelder både foresatte og skolen, men skolen må som den profesjonelle aktøren i samspillet, ta et større ansvar. Det kan se ut som om skolen har manglende erfaring med å få til dialog med foresatte som ikke faller innunder rammen for skolens forventede foreldreatferd. I tilfeller hvor foresatte er usikre, eller i liten grad kjenner seg komfortabel/trygg i møte med skolen, kan denne mangelen på samspill bidra til å øke avstanden mellom foresatte og skolen, heller enn å minske den.

Denne betraktningen vil være sentral i det videre arbeidet med å utarbeide tiltak for å styrke praksisen og bedre samarbeidet mellom hjem og skole.

VIDERE ARBEID MED HJEM – SKOLE SAMARBEID FRA “LAGSPILL OG DRAGKAMP” TIL “LAGSPILL”

Nedenfor konkretiseres neste fase av prosjektet. Målet er som før – å styrke samarbeidet mellom hjem og skole. Planene er utarbeidet i samspillet mellom ulike deler av det foregående arbeidet i prosjektet, erfaringene fra implementeringsarbeidet, samt teoretisk kunnskap fra annet arbeid innenfor tidlig intervensjon.

Vi redegjør først i korte trekk noe av kunnskapsgrunnlaget for å arbeide med tidlig intervensjon innenfor hjem/ skole, deretter oppsummeres videre innhold i prosjektet, med konkrete forslag om kompetansehevende tiltak.

Tidlig intervensjon i arbeidet med samarbeid mellom hjem og skole

Tidlig intervensjon – hva er det?

Prosjektet er knyttet til arbeidet som defineres som ”tidlig intervensjon”. Rammen for tiltakene må derfor være å nå de som står i fare for å utvikle et helseproblem, på et så tidlig tidspunkt, at problemet kan forsvinne eller minimaliseres med liten innsats. Tiltakene er altså rettet mot manifeste tilstander, men i en tidlig utvikling av denne tilstanden. I en slik fase vil en ikke nødvendigvis kunne identifisere eller behandle tilstanden innen russektoren. Problemene kan være uspesifikke og prognosen varierende, men alvorlig for noen.

Hvem er målet for tiltakene i denne sammenhengen?

Indirekte er det de utsatte barna som står i fare for å utvikle omfattende tilstander, som er målet, men tiltakene rettes direkte mot foresatte og omsorgspersoner, samt skolepersonell som er i kontakt med barna. Fra undersøkelsen Lagspill og dragkamp, vet vi at lærere rapporterer at de i liten grad kommer i berøring med sårbare familier i skolen.

Fra før vet vi at særlige utsatte barnegrupper er

- (1) barn som utsettes for eller er vitne til vold
- (2) barn av rusmiddelavhengige foreldre
- (3) barn med foreldre med psykiske problemer

Barn og unges problemer og problemutvikling har med andre ord ofte sammenheng med de familieforholdene de vokser opp under. Mange av barna som tilhører de utsatte gruppene er kjent for hjelpeapparatet. I de tilfellene er det ofte tiltak på plass for å redusere risiko for å utvikle helseproblemer nå eller fremover. Dette er de barna som ofte refereres til som de 10% barn som er i særlig risiko for å utvikle helseproblemer, og som hjelpeapparatet særlig adresserer beskyttende tiltak mot. De nevnte belastningene, er som kjent, likevel av en slik karakter, at de ofte er usynlige for omverdenen. Noe også kontaktlærere rapporterer *at de i liten grad ser utsatte barn i skolen*. En må derfor anta at noen barn lever under svært belastende forhold, uten at dette nødvendigvis er kjent for hjelpeapparatet. Det er særlig disse barna prosjektet ønsker å kunne nå gjennom tiltakene.

Hvem er så de "andre" barna en ønsker å nå?

Ustabile og konfliktfylte familieforhold utgjør en spesielt stor utfordring i dagens oppvekstsamfunn. Brudd og endringer i familierelasjoner blir stadig mer utbredt, og kan innebære en helserisiko for de barna som er involvert.

Samlivsbrudd ser ut til å øke risikoen for fysiske og psykiske helseproblemer hos de voksne som er involvert, men også for barna. Vi vet at så mange som 25 000 barn i Norge, hvert år opplever samlivsbrudd. Forskning viser at risikoen for å utvikle psykososiale problemer i barne- og ungdomsårene er to til tre ganger så høy når foreldre ikke bor sammen, sammenlignet med barn som bor med begge foreldrene (Amato 2001)¹. Dette gjelder i forhold til atferdsproblemer, rusproblemer, kriminalitet, skoleproblemer og psykiske problemer.

Hvordan nå frem til disse barna, uten å stigmatisere, eller å adressere risiko på en måte som ikke blir hensiktsmessig? Skolen er en arena for alle barn og foresatte i Norge. Alle barn går på skolen. Tiltakene i dette prosjektet tar mål av seg å nå utsatte barn, i den såkalte 90% gruppen, med ikke-identifiserbar risiko, men som utsettes for belastninger som kan gjøre dem særlig mottakelige for ytterligere belastninger i oppveksten.

De voksne som omgir barns oppvekst, og kvaliteten på den omsorgen de tilbyr, er nært knyttet til hvilken type risiko vi antar barn utsettes for. Foreldrekompetanse er ingen statisk størrelse. Foreldres kompetanse er dynamisk, og den varierer med hvilke andre oppgaver foreldre til enhver tid skal løse. Vi vet at foreldre i dag er mer åpen og fortrolig med barna sine, og har mer interessefelleskap og likeverd enn få tiår tilbake. Foreldre i dag er flinkere til å kjenne til barnets særegenheter og å ha "et blikk for barnet" som Nicole Hennem kaller det. Dagens samfunn krever dermed mer relasjonell kompetanse av foreldre enn tidligere, samtidig som de ofte har mindre tid til barna enn før. Ungdommer etterlyser mer kontakt med sine foreldre, mer tilstedeværelse, når en spør dem ("13-15 åringer i vanlige familier i Norge – hverdagsliv og psykisk helse" Rapport fra Folkehelseinstituttet jan. 2009).

Vi vet at aktiv deltakelse i barnas skolehverdag beskytter mot risiko. Tiltak knyttet til foreldres mulighet til å følge opp barna sine i skolen, kan derfor bidra til å hindre risikoutvikling. Fra undersøkelsen "Lagspill og dragkamp" kommer det frem at kontaktlærere vurderer foresattes innsats som avgjørende i forhold til resultatene i skolen, samtidig som så mange som 41% ofte ikke føler seg kompetent til skolearbeidet, og 62% tenker at de kunne ha engasjert seg mer. Noen foreldre føler seg usikker på hvilke oppgaver som er viktige i forhold til skolen.

¹ Amato, P.R. (2001). Children of divorce in the 1990s. An update of Amato & Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.

FASE 2 I LAGSPILL OG DRAGKAMP

Hensikten med prosjektet i kommende fase, vil være å forsterke arbeidet for å kunne endre eventuell praksis for å bedre samarbeid mellom hjem og skole. Ut fra den erfaring vi har per i dag, vil praksis og utfordringer omkring samarbeid hjem/skole kunne se forskjellig ut, for ulike skoler og ulike steder.

Samtidig vil kompetansesenteret i fortsettelsen trekke inn noen bestemte prinsipper og et fokus for arbeidet, og vi vil tilrettelegge for noe kunnskapsformidling parallelt med utviklingsarbeid ved enkelt-skolene. Det vil bli invitert til samarbeid med skoler og skolens støtteapparat. Tiltakene vil gjennom tilrettelegging tilpasses den enkelte skoles/deltakers behov og situasjon.

Bakgrunn for fokus i det kompetansehevende arbeidet:

Nedenfor er det hentet frem sitater fra tre ulike rapporter som står sentralt i arbeidet med å styrke samarbeidet mellom hjem og skole, og å hindre utviklingen av risikoatferd hos barn og unge. Disse er med på å danne grunnlaget for planene om kompetansehevende tiltak for det videre arbeidet. Kilden for sitatet kommer først, og så sitatet.

- *Lagspill og dragkamp – ”Skolen er samfunnets ”kikkhull” inn i alle norske barns oppvekstvilkår. Reduseres samfunnets mulighet til å agere i forhold til vanskelige oppvekstforhold på et tidlig tidspunkt når hjemmesituasjonen i så liten grad tematiseres i utviklingssamtalene? Bør skolen ta stilling til om og eventuelt hvordan slike tema hører hjemme i skolen?”*
- *Lagspill og dragkamp – ”Foresattes nærhet til barna sine kan innebære at de på et svært tidlig tidspunkt er i stand til å fange opp forhold ved barnets utvikling som barnet kan trenge hjelp til. Deres bekymring er en viktig indikator på at hjelpeinstanser rundt familien må tre støttende til. Det at foreldre er bekymret, kan være ubegrunnet, eller det kan være det første tegnet på at barnet og/eller familien trenger ekstra støtte. Skolen har en viktig rolle her og kan bidra til å berolige foreldre, eller hjelpe dem til å få hjelp eller kunnskap som bidrar positivt i barnets videre utvikling.”*
- *Fra bekymring til handling – ”Mens rusfeltet tradisjonelt handler når skader og lidelser har oppstått, forutsetter tidlig intervensjon handling før problemene blir for store”(s. 16). Skolen kan derfor ses på som rusfeltets ”forlengede arm” inn i oppvekstforhold rundt barn og unge? En beskyttelsesfaktor er ”en hvilken som helst faktor hos individet eller i oppvekstmiljøet som kan assosieres med redusert sannsynlighet for fremtidig negativ psykososial utvikling” (Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen og Rørnes, 2005).*
- *Foreldrerollen i rusforebyggende arbeid – ”Gi din sønn/datter en daglig dose (overdose) oppmuntring. Hva vil det si å gi en dose oppmuntring hver dag? Det kan være en vennlig setning, et smil, et skulderklapp. En påminnelse om at vi setter pris på deg. Ofte har vi lett for som voksne å bruke tid på det vi vil forbedre eller det negative som de unge finner på. Tenk igjennom: Hva er min typiske måte å oppmuntre på, og hvor ofte skjer det?”*

Prosessen videre

Rekruttering:

Kompetansehevingen ses på som en utviklingsprosess i ulike faser. Vi vil rekruttere skoler/lærere som i utgangspunktet faller innunder en eller flere av følgende tre ulike grupper;

- 1) står i særlige utfordringer omkring dette tema, med bakgrunn i særlige forhold ved "sin" skole
- 2) har dette som satsingsfelt
- 3) fra før av har et samarbeid med Kompetansesenteret, der dette tema kan være en ny/videre arena å jobbe med (eksempelvis deltakere fra "skulk".

Aktuelle deltakere melder i forkant, og skriftliggjør bakgrunnen for å delta i de kompetansehevende tiltakene og synliggjøre noen av grunnene for deltakelse. Skolene utarbeider en konkret prosjektplan ved inngåelse av samarbeidet.

Kompetansesenteret vil kunne bidra med midler for å kunne iverksette/delta i prosjektet. Midlene kan brukes til både de praktiske utgiftene en deltakelse vil innebære (vikar, reise og opphold), samt tiltak i skolen i endringsprosessen.

Kort om prosessen videre

Prosjektdeltakerne har et avtalt antall møter i gruppe med Kompetansesenteret. Hvert av disse møtene skal bestå av en faglig oppdatering/undervisning og en del egenaktivitet. Faglig kunnskapsformidling vil utføres av medarbeidere ved Kompetansesenterets eller kompetanse eksternt.

Hvert prosjektmøte avsluttes med en konkretisering av den innsats som den enkelte skole vil prioritere. Innsatsen mellom samlingene, vil eksempelvis være typer av registreringsarbeid som skolen allerede gjør. Aktiviteten vil bidra til å sikre progresjon i arbeidet, og at prosessen blir en integrert del av det arbeidet den enkelte skole på sikt skal endre/bedre praksis på. Alle deltakerne vil dermed inngå i en prosessutveksling mellom påfyll/egenutvikling – kursvirksomhet/utviklingsarbeid..

Kompetansehevende tema/ferdigheter:

Ut fra undersøkelsen og de erfaringene som er gjort i samarbeidet med skolene så langt, vil vi i kommende fase ha tematisk fokus på følgende:

- Kartlegging av ønsker og behov i foreldregruppen?
 - *Hva skal hensikten være?*
 - *Den praktiske gjennomføringen.*
 - *Hvordan ta i bruk "resultatene" på en synlig måte i skolen?*
- Motiverende samtale – todagers kurs med fokus på kompetanseheving omkring vanskelige samtaler mellom lærer/foresatte/elev. Eksempler hentet fra den hverdagen lærerne/skolen står i.
- Å jobbe med familieperspektivet i skolen – hvordan jobber familieterapeuten med samarbeidet mellom hjem-skole-elev?
- Fortsatt foreldre – om å være foreldre sammen, også etter en skilsmisse. Hvordan hjelpe foreldre til å kunne samarbeide godt omkring skolen, etter samlivsbrudd. Hva kan skolen bidra med, for å lette utfordringer knyttet til det å bo flere steder, forholde seg til ulike typer av regler i ulike hjem?

- Alternativ meny i samarbeidet – når skolens ”vanlige” meny i liten grad treffer sårbare foreldre hjemme. Hvordan arbeide frem gode rutiner/tilbud også til foreldre som selv har vansker med å bidra. Hvordan fange opp slike behov? Hva kan skolen tilby? Hvordan hjelpe familier å ”dra veksler” på viktige støttespillere i sitt nettverk, når det trengs?
- Bekymrede foreldre – hva kan vi tilby dem? Hvordan lage systemer som fanger opp og avkrefter/videreformidler bekymring? Hvordan hjelpe foreldre til å få avklart, slik at de ikke bruker alle sine krefter på unødig bekymring, evt. begrunnet bekymring som ikke gir konstruktiv hjelp?
- Rutinemessig oppfølging av familier som ”faller imellom” på skolens forventninger til aktivitet. Hvordan lage et godt og strukturert oppfølgingsprogram i skolen, som hjelper disse til å henge på/hekte seg på?

Referanseliste

Amato, P.R. (2001). *Children of divorce in the 1990s*. An update of Amato & Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.

Ericsson, K. og Larsen, G. (2000)
Skolebarn og skoleforeldre – Om forholdet mellom hjem og skole; Pax Forlag A/S, Oslo.

Malterud, K og Stensland, P. (2006)
Konsultasjonsmodeller; I: Malterud, K. (red): *Legekunst i praksis*; Universitetsforlaget, Oslo.

Mellin-Olsen, S. og Rasmussen, R. (1977)
Skolens vold; Pax Forlag A/S, Oslo.

Nordahl, T. (2003) *Makt og avmakt i samarbeidet mellom hjem og skole – En evaluering innenfor Reform 97*; NOVA Rapport 13.

Stortingsmelding nr. 16, (2006-2007)
... og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring; Det Kongelige Kunnskapsdepartement; www.odin.dep.no/.